

dinske književnosti, psihologi, sociologi ...). Pritegnili bodo tudi mladinske knjižničarje, učitelje in vzgojitelje.

Kažejo nam, katere knjige in kateri mladinski avtorji danes najbolj uspešno nagovarjajo mlado bralsko populacijo, tisto, ki ji je prvenstveno namenjena mladinska književnost.

»Moja najljubša knjiga« po izboru slovenskih mladih bralcev je le ena od literarnih nagrad na Slovenskem s področja mladinske književnosti. Je nekaj edinstvenega, saj je ne podeljuje stro-

kovna žirija odraslih (kot je to običajno, npr. večernica, Levstikova nagrada ...), ampak mlada publika sama.

Na ta način lahko opazujemo, kako vrednotijo neko mladinsko knjigo odrasli in kako mladi.

Zanimiva je primerjava, ali se knjiga, ki je prejela nagrado strokovne žirije, sploh pojavi med najljubšimi knjigami mladih in kako vrednotijo strokovnjaki najbolj odmevna, brana dela za mladino.

Darja Lavrenčič

OB MEDNARODNEM LETU STAREJŠIH*

Ob spoznanju o izjemni rasti staranja prebivalstva in že zdaj močno popačeni podobi klasične prebivalstvene piramide se družbe po vsem svetu poglobljeno ukvarjajo s problemi staranja in razmišljajo o učinkoviti starostni politiki. Udeleženci svetovnega gerontološkega kongresa leta 1997 so v Adelaidski deklaraciji o staranju izrazili zaskrbljenost glede kakovosti življenja starejših ljudi in pozvali k temeljnemu premiku s tradicionalno ozkega sprejemanja staranja posameznika in prebivalstva. Medtem ko je doslej glavni poudarek v gerontologiji veljal poznejšim obdobjem človekovega življenja, zdaj za dosego uspešnega staranja poudarjajo pomembnost razvoja posameznika skozi vse življenje. Več pozornosti je treba posvečati tudi medgeneracijskim vprašanjem, človekovim pravicam, kulturnim različnostim, spolnim razlikam in bogastvu življenja starih ljudi v vseh pogledih, opozarjajo v svoji poslanici.

Tako je vprašanjem staranja posve-

čeno tudi letošnje leto 1999, ki so ga Združeni narodi proglasili za **Mednarodno leto starejših**. S programom se želi poudariti pomen starejših v današnji družbi in potrebo po večjem povezovanju med mladimi in starimi. Naraščajočo zavest o tej potrebi ilustrira geslo »Na poti k družbi za vse starosti«. Spremlja ga logo, zamišljen kot vrtinec koncentričnih črt na osnovi lovorovega listja in z letnico 1999.

Posamezne dežele so se že vključile s posebnimi programi za obravnavo teme na najrazličnejših področjih. Pri nas je tak prispevek k Mednarodnemu letu starejših in sožitju generacij tudi projekt »BABICA IN DEDEK PRIPOVEDUJETA«, ki s knjigami in branjem vabi »k družbi za vse starosti«. Pionirska knjižnica, enota Knjižnice Otona Župančiča v Ljubljani, Bralna značka Slovenije in Bralno društvo Slovenije so osnovali zgbanko, s katero želijo spodbuditi srečanja starejših in otrok ob branju in pripovedovanju.

* Iz gradiva ob razstavi Babica in dedek pripovedujeta v Pionirski knjižnici, enoti Knjižnice Otona Župančiča Ljubljana, ob 2. aprilu 1999.

V Ameriki je bila **ob koncu sedemdesetih let** že raziskana mladinska književnost, kar zadeva seksizem in rasizem. V tem času pa so prišli pod drobnogled še znaki **ageizma** – liki starih ljudi, orisani na stereotipen in diskriminatoren način. Pregledane so bile vse knjige, dobitnice Newberryjeve medalje, do leta 1975. V članku, ki je izšel v časopisu *The Gerontologist*, je bilo ugotovljeno, da imajo liki starih ljudi v teh knjigah le obrobno vlogo. V njih sicer obstajajo, a so zelo neopazni.

V *Horn Book Magazinu* je junija 1978 izšel članek Carol Katz, ki svari pred tovrstnimi raziskavami, ker obravnavajo leposlovje za otroke s stališča družboslovja in ne leposlovja. Literarno delo je treba soditi v njegovi celoti, preden ga je možno obsoditi diskriminatornega odnosa do določene skupine. Upoštevati je treba njegovo temo in okvir, značaje pa soditi v njihovih medsebojnih odnosih, ne pa izven konteksta. Avtorica, ki je naslovlila svoj članek *Izobčenci in odpadniki: starejši ljudje v sodobnem mladinskem leposlovju*, meni, da je kljub vsemu dosti avtorjev, ki v svojih knjigah za otroke o temi staranja ne le ne molčijo, temveč v mnogih od njih izkazujejo spoštovanje do ljudi, ki so dosegli visoko starost, in jih opisujejo z nezmotljivim instinktom za humanost. Kot opazovalci družbe, v kateri postaja staranje resen problem, in v kateri so stari ljudje velikokrat žrtve sil, ki jih ne morejo obvladovati, razkrivajo ti avtorji njihov občutek brezupa, ogorčenja in krivice, kar vse se sooča z našo vestjo in izziva k ukrepanju.

V mnogih sodobnih mladinskih romanih so stari ljudje predstavljeni kot outsiderji, zaznamovani z revščino, brezdeljem, osamitvijo in izgubo dostojanstva. Otroci, ki so prav tako nemočni,

marsikdaj čutijo veliko naklonjenost do starejših in postajajo njihovi zavezniki proti vladajoči srednji generaciji, ki je opisana kot hladna in trdosrčna.

To pa ne velja za knjige, ki so bile napisane v zgodnejših časih ali za sodobne knjige, ki skušajo slikati preteklost. V teh knjigah so stari ljudje predstavljeni kot nosilci moči in so vključeni v svoje okolje. Portretirani so lahko kot ekscentrični, trmasti ali pretirano trdi, vendar niso posebneži ali izobčenci. Kontrast med temi liki in patetičnimi starejšimi liki v leposlovju, ki slika sodobno družbo, razkriva nekatere presenetljive vpoglede v etične temelje moderne družbe.

V *Then Again, Maybe I Won't* pisateljica Judy Blume pripoveduje zgodbo o Tonyju, ki trpi zaradi pehanja svoje družine za boljšim družbenim položajem, pričemer ta privzema čisto nove vedenjske vzorce. Nadvse ga prizadene usoda babice, ki je s preselitvijo družine v bogato okolje srednjega sloja oropana svoje vloge v družini z izgubo dela, ki je dajalo smisel njenemu življenju, in se popolnoma umakne v svoj svet.

V knjigi *A Figure of Speech* je glavna junakinja trinajstletna deklica, ki se postavi za svojega 83-letnega dedka, ko ga ostali člani družine skušajo preseliti v dom za ostarele.

Sharon Bell Mathis v knjigi *The Hundred Penny Box* pripoveduje o stoletnici Dewbet Thomas, ki z družino pranečaka živi v utesnjenih razmerah v mestnem stanovanju. Družina nima razumevanja za njeno navezanost na staro škatlo kovancev, od katerih vsak simbolizira leto njenega dolgega življenja. Samo malega Michaela pritegnejo zgodbe, ki jih izvabljajo kovanci, ob katerih spoznava korenine družinskega življenja in njeno kmečko preteklost, kar mu pomaga razu-

mevati, od kod prihaja in zakaj. Teta Dew je vez s preteklostjo in Michael črpa iz nje življenjsko moč.

Stari Ira Gryshevich v *After the Goat Man* pisateljice Betsy Byars se skuša z zadnjim obupnim poizkusom upreti gradnji avtoceste čez svojo zemljo. Po-vest je napisana s stališča zadržanega, plašnega dečka, ki prvikrat v življenju začuti bolečino drugega človeka.

Morda najslavnejši kozár v vsej mla-dinski književnosti je *Heidijin Ded*, ki pa ima le malo skupnega s tragično figuro iz romana Betsy Byars. V začetku je res prikazan kot samotar, vendar si je ta način življenja izbral sam; ni mu bil vsiljen. Spremeni ga Heidijina ljubezen.

Moderni bralec morda ne pomisli na Collodijevo mojstrovino *Ostržka* iz leta 1881 kot na knjigo, ki pripoveduje o odgovornosti do starajočega se roditelja, a se v resnici ukvarja prav s to temo. Ostržku je usojeno ostati lesena lutka toliko časa, dokler ne uboga starega Pepeta in uhaja od njega; šele ko poma-ga skrbeti zanj v njegovi bolezni in ga podpira, se lahko spremeni iz marionete v resničnega, živega dečka. Poučnost je v *Ostržku* domiselno zavita v humor in domišljijo. Zgodba govori o odraščanju in stari Pepe igra dvojno vlogo, ko pelje zgodbo do konca. Ravna kot Ostržkova vest – z učinkovito pomočjo murna Mod-reca in Plavolaske – pa tudi kot lik, ki mu mora lutka demonstrirati svojo odgo-vornost, če hoče postati človek. Na kon-cu zgodbe, ko Ostržek vsak dan odhaja na delo, Pepe nadaljuje z obdelovanjem lesa v svoji trgovinici, kar je v ostrem nasprotju z osamljenimi starejšimi ljudmi v nekaterih modernih knjigah.

Seveda obstaja nekaj knjig, v katerih so starejši ljudje prikazani kot gospodarji svojega življenja. V tem primeru jim k umiku iz običajnega sveta pomagata domišljija in inteligenca. Ti liki postanejo odpadniki, ki lahko ignorirajo družbeni sistem, ki bi sicer uničil njihov obstoj v

resničnem življenju. Tak je primer knjige *From the Mixed-up Files of Mrs. Basil E. Frankweiler*, zgodbe o dveh otrocih, ki pobegneta iz dolgočasnega, urejenega predmestnega življenja in se skrijeta v newyorški Metropolitanski muzej. Tu srečata intrigantsko dvainosemdesetlet-no gospo Frankweiler, ki prav tako namerno krši konvencionalna pravila, da bi si ohranila voljo in neodvisnost. Dopusti, da je kip – Michelangelovo delo, kar ve-le ona in kasneje otroka, prodan na dražbi za absurdno ceno. Ta skrivnost ji pomeni več kot denar. Ekonomski si-STEM, ki ga skoraj vsi drugi jemljejo smrtno resno, je zanj nadvse zabavna igra. Iz velike zbirke njenih skrivnosti pride na dan, da je ne le zbiralka umet-nin, temveč tudi pisateljica, navdušena psihologinja, izvedenka v igranju kart in da se tako rekoč zanima za vse. V manj domiselni zgodbi bi lahko bila le neza-nimiva in osamljena starka, ki bi ji dnevi tekli med štirimi stenami velikega dvor-ca, na teh straneh pa je polna življenja in zmagoslavja.

Če bi gerontologi, humanisti, knjižni-čarji in učitelji radi otroke seznanili s problemi starih ljudi, jim ni treba iskati druge kot v knjigah za otroke. Pisci mladinskega leposlovja veliko prispevajo k spoznavanju žalostnega položaja sta-rejših v naši kulturi. Kako je v resnici, če si star in ubog in pozabljen? Kako se v resnici počutiš, če se moraš soočiti z življenjem v instituciji? Kako se ljudje spopadajo s takim položajem?

Mladinsko leposlovje se ukvarja z vsemi temi vprašanji in še več. Ponuja edinstven pogled na posebno vez med najstarejšimi in najmlajšimi in odkriva nekatere obojestranske potrebe, posebej ljubezen, ki jo obe skupini, ločeni od praktičnega, vsakdanje delovnega sveta ljudi srednjih let, lahko poklonita druga drugi. Sive lase, gube in krize proti koncu življenja tu opazujemo skozi oči tistih, ki šele začenjajo svojo življenjsko pot. In

vse to je vpleteno v zgodbe in značaje in včasih izraženo v jeziku, ki meji na poetičnega, in je lahko nepozabno in spomina vredno.

Združeni narodi so proglasili za mednarodno leto starejših že leto 1981. V tem in v naslednjih letih so se vrstili programi, ki so se ukvarjali s fizičnimi, duševnimi in čustvenimi problemi starejših, z njihovim položajem v družbi in z vprašanji, kako bi lahko mlajše generacije izkoristile izkušnje in modrost starejših za dobro vse družbe. Ukvarjali so se tudi z načini pomoči starejšim, da bi se ti počutili zaželeni in potrebni v družbi, ki jih vse pre pogosto odpravlja kot nepotrebne odvisneže. Položaj starejših v družbi je odvisen od strukture družbe in se lahko spreminja z vsakršno mutacijo v njej, ki jo povzročijo družbenoekonomski faktorji. Staranje v predindustrijski Angliji ni isto kot staranje v industrializirani Angliji, ali ne enako kot staranje na Japonskem ali v Nigeriji. Medtem ko so bili v predindustrijskih družbah poudarjeni pozitivni aspekti starosti – modrost, izkušnost in objektivni pogled na stvari – je v zahodno orientiranih družbah kult mladosti izkrivil podobo staranja in starosti. V teh družbah je položaj starejših v smislu avtoritete zamrl, kar ima za posledico čustva zapostavljenosti in nepotrebnosti. Tako razmišlja članek Mabel D. Segun v drugi številki *Bookbirda* iz leta 1989 z naslovom *The Image of Old Age in Nigerian Children's Literature*. Namen članka je raziskati sliko starosti, predstavljene otrokom v mladinskih knjigah, pa tudi to, kako se ta sklada ali razlikuje od splošnega odnosa družbe do starosti. V kakšnem medsebojnem odnosu sta v teh knjigah skupini na nasprotnih polih starostnega spektra, in kakšne so fizične in duševne značilnosti starosti? Kaj se pripisuje starim ljudem v nigerijski družbi in kakšen je njihov položaj v njej v primerjavi z drugimi družbami?

Položaj starejših v nigerijski družbi, ki je tako kot druge afriške družbe vedno gledala na starejše kot na vir ali personifikacijo prvobitne izkušnje, modrosti, znanja, vrednot in veččin in kjer so bili starejši vedno popolnoma vključeni v družino, v kateri so mlajše generacije izkazovale starejšim ljudem spoštovanje, in kjer so pomembne vloge »voditeljev«, »čuvarjev kulture«, zaupane starejšim, pripeljale do dejanske gerontokracije, se začena kot posledica zahodne izobrazbe, urbanizacije, industrializacije in novega političnega reda močno spreminjati.

Ob pregledu knjig za otroke v tem času (1989), ki opisujejo stare in staračje se ljudi, članek ugotavlja, da v njih močno prevladujejo tradicionalni stereotipi. Značilno je, da so te knjige večinoma ljudske pravljice ali knjige, ki se opirajo na folkloro, in so daleč od resničnega in vsakdanjega življenja. Zelo malo jih riše stare ljudi kot značaje. Pravljice služijo kot sredstvo za poučevanje tradicionalnih vrednot. Mnogo knjig je bilo napisanih že sredi šestdesetih let in zato ne upoštevajo najnovejših družbenoekonomskih in političnih sprememb, ki vplivajo na položaj starejših v družbi. Stari pogledi na čarovništvo in senilnost se v nekaterih knjigah še zmeraj ohranjajo. Moderni pristopi niso upoštevani. Ignorirani so tudi učinki boljše medicinske nege na fizično stanje starih ljudi.

Iz nostalgичnega vzdušja, ki prevladuje v večini knjig, bi lahko sodili, da je podoba starosti v nigerijskih knjigah za otroke večinoma podoba iz preteklosti, zelo malo povezana s sodobnim razvojem Nigerije in da književnost za otroke ne odslikava teh sprememb.

V osemdesetih letih so našli pot v knjige za otroke različni življenjski problemi odraslih. Teme, ki so bile prej tabu, so bile predstavljene otrokom. S tako imenovanimi realističnimi knjigami za otroke so prišli v obravnavo tudi starost,

bolezen in smrt, tako da ob koncu osemdesetih let ta tema ni več tabu. Ugotovili so, da ima pri njenem pojasnjevanju literatura nemajhno vlogo. Pomaga lahko sprostiti miselne procese, razrešiti žalost, olajšati pogovor z odraslimi. Smrti in umiranju namenja svojo osrednjo temo *Bulletin Jugend & Literatur* maj 1990. Posebej omenja s priznanji odlikovane knjige *Zbogom, dedek* avtorice Elfie Donnelly (1977), *Erzähl mir von Oma* Guusa Kuijerja (1981) in *Oma und Ich* Achima Brögerja (1986). V vseh treh umrejo stari starši. Predstavljeni sta še dve knjigi, ki sta obe izšli v osemdesetih letih in tudi obravnavata temo smrti enega od starih staršev z informacijami in napotki za pogovore staršem, pedagogom in drugim ter predstavljata pomembno pomoč pri obravnavanju smrti, *Grossvater und ich und die traurige Geschichte mit dem kleinem Kätzchen* (1982) avtorjev Marlee in Benny Alex in *Opa hatte immer prima Ideen* (1988) Ulrike Klingenburg.

Septembrska številka revije pa istega leta predstavi v rubriki Eule des Monats knjigo *Felix ohne Oma* avtorice Renate Hanewald kot primer tenkočutno napisanega dela z visoko avtoričino zmožnostjo vživljanja v otroka. Mali Felix se ne more sprijazniti z dejstvom, da ni več ob njem ljubljene babice, ki se je pred nekaj tedni zaradi starosti in bolehnosti preselila v dom za ostarele. Prezaposleni starši najamejo zanj varuško, gospo Dusel, ki je Felix ne mara, in kljub obljubam ne najdejo časa za obisk babice. Zato se Felix skrivaj sam odpravi k njej na lastno pest. Imeti pogum, upati si nekaj narediti, poskusiti nekaj novega, to so teme, ki jih avtorica posreduje nadvse živo in otroku primerno. Ni treba, da gre vedno za velike pustolovščine. Felixu, ki se še nikoli prej ni sam peljal z vlakom, podvig uspe. Babica je sicer nadvse vesela njegovega obiska, ne strinja pa se s skrivnim odhodom od doma. Tu dela avtorica s

klasično »psihološko linijo«: upati si nekaj storiti, biti za to nagrajen (dvig občutka lastne vrednosti, babičino veselje), kritično spraševanje za nazaj in iz tega izhajajoče posledice, torej učenje iskanja kompromisov. Z babičino pomočjo najde Felix kontakt z gospo Dusel, ki mu omogoči, da babico redno obiskuje. Ta učni proces ni podan kot direktiva ali poduk, ampak pripoveduje bralcem nekaj iz vsakdanjega življenja; spodbuja ga na ta način, da se ob knjigi zaveda tudi svojih razmer. Taka knjiga je otrokom v veselje.

Še ena knjiga iz tega časa je posebej predstavljena. V rubriki o mednarodno zanimivih knjigah poroča *Bookbirdova* številka 3 + 4 iz leta 1986 o knjigi *Oma-Geschichten*, ki je izšla na Dunaju pri založbi Dachs leta 1986. Naslov te knjige je bil tudi naslov tekmovanja, ki ga je organiziral Državni urad za ženske skupaj z založbo Dachs v imenu republike Avstrije in čigar namen je bil priti do zgodb za otroke, stare od 8 do 12 let, ki naj bi pomagale odpraviti stereotipno in predsodkov polno podobo babice. Na natečaj je prispelo 200 zgodb iz Avstrije, Zvezne republike Nemčije in Švice, 15 najzanimivejših pa je žirija strokovnjakov s področja mladinske književnosti izbrala in jih vključila v antologijo, ki je izšla novembra 1986. Izbrane zgodbe so v večini napisali novinci na področju pisanja za otroke in predstavljajo pisano zbirko likov babic – od babice, ki se loti univerzitetnega študija, ker za to ni imela priložnosti, ko je bila mlada, do babice, ki sanjari o tem, da bo končno potovala v daljne kraje. Nova samozavest, ki so jo dosegle ženske v visoki starosti, pa je značilna za vse.

Devetdeseta leta so čas, ko je podoba staranja in starejših močno spremenjena in ko se kaže potreba po aktualnejši in pozitivnejši podobi starih ljudi. Vse možnosti za to ima tudi mladinska literatura.

Kot izredno uspelo knjigo s tega področja predstavlja *Bulletin Jugend & Literatur* maja 1995 knjigo, ki subtilno in z veliko umetniško močjo riše like starejših v polni živosti: leta 1995 je Angelika Kutsch izdala (Hamburg, Oetinger Verlag) antologijo zgodb o starih starših, kar se je izkazalo za zelo uspelo potezo. Za knjigo z naslovom *Erzähl mir, wie ich früher war*, je pridobila skoraj vsa najpomembnejša imena mladinske literature z nemškega jezikovnega področja. Rezultat je mnogoplastna, čarobna in očarujoča knjiga za druženje s prvovrstno literaturo, se glasi ocena pod naslovom *Fascinacija starosti*.

Sicer pa ista številka te revije, ki podaja pregled novih knjig o babicah in dedkih, ugotavlja, da je že kar presenetljivo, kako mladinska literatura vztraja pri stereotipnih slikah, kadar je v njej govora o starejših ljudeh, posebno o babicah in dedkih – karakterizirajo jih snežnobeli lasje, spravljivost, modrost, toplo in mehko srce, kar nima z resničnostjo nič opraviti. Ljudje postajajo čedalje starejši in pri tem ostajajo vse dalj časa polni energije. Namesto zmajevanja z glavo, pritoževanja nad boleznimi, čaranja zgodb iz čistega brezdanjega vrelca in širjenja vzdušja babičinega doma, starejši raje hodijo na skupne izlete in smučarske počitnice, se zbirajo v fitness centrih in dišijo po Chanel 5.

Tudi *Beiträge Jugendliteratur und Medien* v četrti številki iz leta 1993 (v kateri pod naslovom *Stari starši v slikanicah ter knjigah za otroke in mladino* kritično analizira stanje aktualne mladinske književnosti glede na današnji življenjski položaj starih staršev) ugotavlja, da je podoba starih staršev danes sredi spreminjanja. Družinska struktura je bila prej čisto jasno določena: mati je skrbela za gospodinjstvo in otroke, oče je bil zadolžen izključno za preživljanje družine, stari starši so podpirali otroke in vnuke s svojimi življenjskimi izkušnjami.

Kar si se enkrat naučil, si lahko predajal mlajšim generacijam kot velik izkustveni zaklad. Po drugi svetovni vojni se je način življenja spremenil bolj kot prej v tristo letih. Tu so tehnične spremembe, televizija, računalniki, moderni delovni procesi, boljši življenjski pogoji za vse. Tudi oblike življenja so se močno spremenile. Stare mame imajo danes v nasprotju s prejšnjim časom v glavnem poklicno izobrazbo. Stari starši so v povprečju stari 47 let, veliko bolj zdravi, aktivnejši, in se bolj zanimajo za okolje tudi izven družinskega življenja kot prejšnje generacije starih staršev. To sovпада z boljšo socialno ureditvijo, kar jim omogoča določeno samostojnost in neodvisnost. Danes le redko še živijo skupaj tri generacije. Stalne spremembe zahtevajo trajno izobraževanje, ki vključuje tudi stare starše. Tako pri današnjih vnukih niso več zanimive stare izkušnje, temveč izkušnje, povezane z novimi znanji.

To, kar vidimo v današnjih oblikah življenja, pa še zdaleč ne ustreza podobi, ki jo o starih ljudeh ustvarja naša družba. Čeprav je ta generacija čedalje aktivneje udeležena v družbi, kar pogojuje daljšanje povprečne življenjske dobe in upadanje rojstev, in narašča njen pomen, na primer kot volilcev in potrošnikov, velikokrat skušamo starejše označevati kot pomoči potrebne ter telesno in duševno omejene ljudi. Čas je, da njihovo podobo aktualiziramo in s tem postavimo v pozitivno luč. Naši mediji, na primer mladinska književnost, imajo za to vse možnosti, razmišljajo avtorice članka *Monika Hantschke-Brüggemann, Ingrid Mager* in *Petra Keilbar-Schaffer*.

Njihova raziskava (zajete so knjige iz let 1978 do 1991) **podobe starih staršev** v *slikanicah* je pokazala, da mnogo od teh še vedno prikazujejo moške in ženske vloge v starih klišejih, ne le odrasle, ampak tudi otroke. Pri babicah je poudarjena gospodinjnost in domačnost, večinoma so sivolase, okroglega, pri-

jaznega in smehljajočega se obraza, le redkokdaj pokažejo spremembo razpoloženja. Poudarjeni sta neprivlačna postava in obleka, starost pa je precej višja, kot naj bi bila realna. Dedki imajo skoraj vsi bele lase, okrogel obraz, večkrat očala, njihov izraz pa se pogosteje menja kot pri babicah. Tudi obleka je bolj raznolika, nobeden od njih pa ni podoben možu pri petdesetih letih.

Vnuke in stare starše slikanice večinoma prikazujejo v situacijah, ko le-ti prevzamejo skrb za vnuke na obiskih ali počitnicah. V knjigah, v katerih se pojavljajo samo dedki, so navadno ti zelo samozavestni in podjetni. Dedki in vnuki imajo medsebojno koristi. Tu ne gre za situacije oskrbe, vnuki pomagajo dedku iz osamljenosti in se želijo od njega veliko naučiti, na primer o naravi ali o njegovem življenju. Gospodinske stvari popravijo skupaj. V tej kategoriji sta najpomembnejša čas, ki ga ima dedek na razpolago, in obojestransko razumevanje. Nikoli pa ni razloženo, zakaj dedki živijo sami.

Slikanic z babico, ki živi sama, je manj kot tistih s samim dedkom (realnost je ravno obratna) in v večini teh je tema bolezen, invalidnost, smrt. Problematične teme večkrat posredujejo babice, v vrt ali veliki svet pa uvajajo dedki.

Avtorice so izdelale seznam kriterijev za dobro slikanico na to temo, ki bo ustrezala življenjski situaciji starih staršev in vnukov. S tem želijo ne nazadnje tudi vzpodbuditi avtorje knjig za otroke in založbe, da bi predstavljali stare starše aktualneje v njihovem skupnem družbenem okolju.

Pri slikah si je možno kar hitro ustvariti vtis o dobri knjigi. Tu je treba paziti na

1. starost starih staršev
2. obleko
3. telesni ustroj starih staršev.

Drugič se je pri izbiri knjige treba osredotočiti na ravnanje in na prikaz specifik spolov:

1. Kako se vedeta v knjigi babica oziroma dedek?
2. Ali je babica na primer stalno v hiši, dedek pa stalno na vrtu ali vlogi tudi zamenjata?
3. Kdo skrbi za vnuke, kdo od starih staršev prevzame neko delo z vnuki?
4. Kakšno je besedilo slikanice? Se besedilo zelo oddaljuje od slik ali pa se sklada z njimi?
5. Ali podoba starih staršev ustreza današnji realnosti, to se pravi, ali prepoznajo v knjigah svoje stare starše vnuki, in ne le kupci?

V knjigah za otroke od 6 do 12 let se da babice po zunanosti skoraj enotno opisati: so stare, sivolase in okrogle. Njihovi kontakti so v glavnem omejeni na družino, kar je blizu domnevi, da imajo družbeno neatraktiven položaj. Dedki so sicer še starejši, vendar se po zunanosti zelo razlikujejo, so modernejši in privlačnejši, glede na družbo se zdijo bolj odprti in vitalnejši. Razlika je tudi v načinu kontaktov starih staršev in vnukov. K dedku pridejo v glavnem le med počitnicami, medtem ko pri babicah stalno živijo, ali pa babice skrbijo zanje. Situacija je povsem drugačna, če si na počitniškem obisku pa vsak dan preživljaš skupaj. Dedki posredujejo življenjske izkušnje in intelektualne zahteve svojim vnukom na jasen način, babice pa le posredno s tem, ko kuhajo, pletejo in podobno. Razen tega pa večkrat, za razliko od dedkov, živijo v skromnejših razmerah, z manjšimi finančnimi zmožnostmi. Večkrat stari starši, posebej babice, omogočajo staršem, predvsem mamam, da se posvečajo poklicu, in tako živijo babice marsikdaj neposredno z družino. V mnogih knjigah so babice center družinskega življenja. Tem knjigam je skupno to, da stari starši, tako dedki kot babice, nudijo vnukom varnost in preskrbo, znajo jim pripovedovati zgodbe, imajo čas in obvladujejo težke

situacije z mirom in precejšnjo mero humorja.

V knjigah za mladino od 12. leta mnogi avtorji tematizirajo probleme kot so krivda, strah, umiranje, bolezen in smrt. Skoraj vsem pa je skupno predstavljanje specifičnih vlog starih staršev. Enostavno ni moč spregledati, kako različno slikajo babice in dedke. Med dedki je v tej skupini cela vrsta zanimivih, izrazitih značajev, med njimi omenjajo avtorice tudi Michijevega dedka iz knjige Elfie Donnelly, ki je velik zbiralec, in njegova impozantna zbirka knjig Michija nadvse zanima. V nobeni od knjig pa niso naletele na babico, ki bi rada brala. Tudi lik babice, ki bi bil primerljiv z nekaterimi liki dedkov po samozavesti, so avtorice v knjigah za mladino iskale zaman.

V tej kategoriji znajo prav vsi stari starši pripovedovati zgodbe, kot bi to bila lastnost vseh starih staršev. Značilno je, da pripovedujejo o zgodovinskih dogodkih ali svoji življenjski zgodbi pretežno babice, medtem ko dedki izumljajo zgodbe, neverjetno polne domišljije.

Omembe vredno se avtoricam članka zdi, da v knjigah za to stopnjo pisatelji

komaj omenjajo vojno in povojni čas in sploh politične dogodke, saj so vsi stari starši in tudi avtorji doživeli vojno in njene posledice. Resnosti teme tega ne gre pripisovati, saj tudi drugih težkih vprašanj, kot so bivanje v domu za ostarele, bolezen, umiranje in smrt, v teh knjigah ne zamolčijo, temveč jih nasprotno zelo realistično obravnavajo.

Slika starih staršev v knjigah za mlade je v primerjavi s sliko starih ljudi v realnem življenju netipična. Nobena babica in noben dedek na primer nista osamljena.

Avtorice članka imajo tudi občutek, da pisatelji opisujejo bolj svoje lastno otroštvo kot današnji položaj otrok. Prav tako pripovedujejo bolj o lastnih starih starših, predvsem glede na zunanjo podobo, kot pa o današnjih starih starših. Pri kriterijih za dobre mladinske knjige moramo biti posebej pozorni na to, kako je prikazana specifična spolov knjižnih junakov. Zanimivo pa bi bilo tudi soočenje z družbenimi vprašanji z upoštevanjem zgodovinskega dogajanja.

*Gradivo je za razstavo izbrala
in prevedla Breda Mahkota*